

Tale ved ankomsten 2022 – Doppler

v/Heine Boe

I Erlend Loes bog 'Doppler' møder vi Andreas Doppler, som er en helt almindelig mand med et helt almindeligt arbejde, en helt almindelig familie og helt almindelige fritidsinteresser.

Andreas Doppler har hele sit liv gjort, hvad han kunne, for at indfri de forventninger, som han blev mødt med, og leve op til de standarder, som han mente måtte gøre sig gældende. Han har gjort, hvad han kunne, for at blive succesrig og tjene penge, og han er på mange måder lykkedes i netop dette.

En dag da Doppler er ude at cykle i fjeldet, hvad han naturligvis gør, for det er det, man gør, når man er familiefar og bor i Oslo, falder han af cyklen og lander uheldigt og slår sig ganske hårdt.

Efter faldet sker der noget forunderligt. Da han ligger der i græsset, bliver der pludselig helt stille.

Alt det, der plejer at kværne i hovedet, er pludselig ophørt. Den evindelige strøm af overvejelser, krav, grublerier osv. har pludseligt forladt ham.

Der er bare helt stille.

I stedet er der i stilheden kun en tanke i hovedet på Doppler, nemlig erkendelsen af livets skrøbelighed. At man det ene øjeblik er der med alt, hvad det indebærer, og det næste øjeblik kan være væk. Det ene alternativ indbefatter alt – det andet alternativ intet. Tanken forholder sig til, at han for nyligt har mistet sin far, noget han ikke har forholdt sig videre til.

Og mens han ligger der i græsset, kommer han frem til, at han i grunden ikke kan lide mennesker: Han kan ikke lide det, de siger. Han kan ikke lide det, de er. Han kan ikke lide det, de gør. I det hele taget kan han ikke lide mennesker. Ikke at han ikke kan lide sin kone og sine børn, det kan han sådan set godt, men mennesker som sådan bryder han sig ikke videre om.

Doppler bliver liggende der i græsset hele eftermiddagen.

Da han langt om længe rejser sig op og tager hjem igen, er han klar over at noget må forandre sig. Han skriver en seddel og lægger den på køkkenbordet. På den står der, at han vil gå en tur, og at de ikke skal vente med maden. Doppler går derefter ud i skoven, finder et egnet sted, rejser et telt og slår sig ned. Doppler flytter simpelthen hjemmefra og ud i skoven.

Historien udvikler sig nu på bedste Erlend Loe'ske vis naturligvis helt skørt.

Doppler nedlægger en elg. Men elgens føl vil ikke forlade ham, og Doppler får nu en ganske usædvanlig følgesvend. Han kalder elg-føllet Bongo – og forliger sig faktisk hurtigt med at bo sammen med elg-føllet.

Kødet fra elgen kan han sælge til fordel for skummetmælk og andre fornødenheder – og får på den måde etableret sin helt egen bytteøkonomi, noget hans i øvrigt gør sig mange overvejelser over er en meget bedre økonomi end den gængse økonomi, der kun appellerer til overforbrug og grådighed.

Doppler ser stadig sin familie – men mindre og mindre. Han er bekymret for sin datter, som han kan se, er på vej i den samme retning, som han selv gik i sin tid. Hun er ved at udvikle en bekymrende grad af kompetence. Han søn, Gregus, derimod, tænker Doppler, står til at rede.

Og disse overvejelser om egen og datterens kompetence fylder meget i Dopplers hovede. Han er bekymret for sin datter, for han vil så nødtigt, at hun ender med at bruge lige så meget tid og kræfter på at forsøge at leve et kompetent liv, tjene en masse penge og leve op til en hel masse ydre standarder, som han selv har gjort:

"Jeg har gjort så meget. Jeg har været så kompetent. Jeg har været så allerhelvedes kompetent. Jeg var kompetent i børnehaven. Jeg var kompetent i skolen. I gymnasiet var jeg afskyeligt kompetent, ikke bare fagligt, men også socialt. Jeg var kompetent uden at være fagidiot, uden bare at læse pensum, jeg var mere eller mindre oprørsk og fræk og behandlede mine lærere på kanten af det tilladelige, og alligevel foretrak de mig frem for de andre, og for at kunne klare det, skal man være kompetent på en nærmest grænseløst frastødende måde, slår det mig nu. Jeg var en kompetent studerende og fik en superkompetent kæreste, som jeg fik et kompetent ægteskab med blandt kompetente venner, efter at jeg var blevet tilbudt et job, der var så kompetent, at det sagde skråt op til alle andre kompetente stillinger.

Senere har vi fået børn, som vi har opdraget på en kompetent måde, og vi har anskaffet os et hus, der har gennemgået en kompetent renovation. Jeg har i årevis gået rundt i al denne kompetence. Jeg er vågnet i den, er faldet i søvn i den. Jeg har åndet kompetence og gradvist mistet mit eget liv. Nu kan jeg se, at sådan er det. Guderne forbyde, at mine børn bliver lige så kompetente som jeg.”

Og Doppler er som sagt bekymret for sin datter.

Da Doppler f.eks. bliver bedt af konen om passe børnene, mens hun skal en tur til Rom, tager Doppler Gregus med ud i skoven, og siger til sin 14-årige datter, at nu kan hun jo så holde en ordentlig fest for sine venner, men datteren vil hellere bruge weekenden på at færdiggøre et projekt til skolen. Dette gør naturligvis Doppler bekymret.

Efter nogen tid i skoven, flytter Gregus permanent ud til Doppler. Doppler tænker, at det er ok, for Gregus står jo stadig til at rede. Hvad der derimod ikke er i orden, er at en del af de mennesker, som Doppler i øvrigt møder, også begynder at flytte ud i skoven til ham.

Han synes, det er et forfærdeligt renderi af folk. Nogle af disse mennesker opfatter faktisk Doppler som lidt af en profet. Doppler bryder sig jo i grunden ikke om mennesker, og heller ikke om disse, og ønsker sig dybest set bare at være alene.

Han kan dog ikke bare flytte, for på dette tidspunkt er han gået i gang med at bygge en totempæl til ære for sin afdøde far, og denne er han nødt til at blive færdig med. Men da han endelig er færdig med totempælen, pakker han, Gregus og Bongo alle deres ting og drager videre ud i verden.

Og her slutter bogen så og lægger naturligvis op til en fortsættelse, hvilket der også er kommet, ja, faktisk er der kommet to.

-O-

Som det fremgår, er handlingen i denne bog temmelig skør. Men handlingen er måske heller ikke det vigtigste. Det vigtige ved bogen er de eksistentielle overvejelser og den kradse samfundskritik, den indeholder.

Og herved bliver bogen virkelig interessant. Den handler ikke bare om menneskets eksistentielle ensomhed og den vanskelighed, det kan være at finde ud af at leve sit

liv. Det er et vigtigt perspektiv i bogen, men lige så vigtigt er de overvejelser, som bogen tematiserer i forhold til mennesket som en del af et samfund.

Så bogens perspektiv er dobbelt: Der er både et eksistentielt perspektiv og et samfundsmæssigt perspektiv.

Et af de væsentligste omdrejningspunkter i bogen, er Dopplers overvejelser om kompetence.

Dopplers kritik af det kompetencefokuserede samfund er uhyre præcis – og måske endnu mere relevant nu her godt 15 år efter, han skrev bogen end dengang.

I dag har vi debatten om præstationssamfundet, utilstrækkelighedsfølelsen hos de unge, angst, depression osv., og det er jo præcist den problematik, Erlend Loe tager fat på i sin bog.

Der er jo i grunden ikke noget i vejen med at være kompetent. At være kompetent, betyder at kunne noget. Men kompetencebegrebet betyder dog også, at der opstilles en målestok, i forhold til hvilken man netop måler graden af kompetence.

Dermed bliver ens kunnen til en præstation, der netop kan og skal måles. Dette skaber grobund for det, vi har kaldt præstationskulturen. Doppler peger på, hvordan han i alt for mange sammenhænge har ligget under for dette ved at ville leve op til en endeløs række af idealer, som han ikke selv har opstillet. Ja, han siger, at han har mistet sit eget liv.

Dopplers konsekvens bliver, at han vælger at melde sig helt ud af samfundet.

Doppler diskuterer i bogen, hvad det er i vejen med vores samfund, præstationskulturen, de mange krav og idealer, der holdes op for os. Han tænker også meget over, hvilke alternativer der måtte være, men synes det er svært.

Når man læser bogen, står det klar for én, at Dopplers valg og livsførelse ikke nødvendigvis er et eksempel til efterfølgelse. Doppler forlader kone og børn og forsøger at argumentere for, at han gør dem en tjeneste. Det er ikke helt troværdigt. Doppler er bestemt heller ikke i balance og oplever både ensomhed og sorg i sit selvvalgte eksil i skoven.

Men trods det, at Dopplers svar måske ikke nødvendigvis er entydigt rigtigt, betyder det jo ikke, at hans kritik ikke er relevant. Det er den er i høj grad.

Men netop ved at Dopplers svar ikke er entydigt rigtigt, skriver Erlend Loe sig ind i en stærk tradition for eksistentielle romaner, der netop appellerer til selvvirksomhed. Man bliver nemlig nødt til at tage stilling til såvel Dopplers kritik som Dopplers egne valg. Og dermed bliver man nødt til at spørge sig selv: Hvad mener jeg?

Noget af det, jeg finder allermest interessant i bogen, er dens insisteren på, at menneskelivet er komplekst.

Mennesket er både sig selv i eksistentiel forstand med en opgave, det er at tage sit liv på sig i ansvarlighed, og samtidigt er mennesket altid allerede indlejret i en tid og en kultur.

Forestillingen om at ethvert menneske skaber sig selv, synes dermed at være vrøvl. Ethvert menneske må så at sige overtage sig selv i den indlejrethed i verden, man allerede er i.

Dette gælder for Doppler og for ethvert andet menneske.

Og begge dele må man forholde sig til.

Og når mennesket således er udspændt mellem det eksistentielle og det samfundsmæssige, er udfordringer eller problemer aldrig bare "din egen skyld" eller "samfundets skyld".

Og i forhold til præstationskulturen, som jo er på tapetet i denne bog, så er det en debat, hvor vi netop hører begge synspunkter repræsenteret.

Fra en side hører vi, at det er "samfundets skyld", at de unge mistrives. Fra anden side meldes det ud, at de unge skal lade være med at klynke og i øvrigt tage sig sammen.

Begge synspunkter er håbløst forenklede. Pointen er jo netop, at der er samfundsmæssige strukturer, som kommer forud for os som enkeltindivider, men det er os, der som individer skal leve ind i denne sammenhæng.

Denne kompleksitet kan vi ikke ophæve. Den må vi tage på os som et vilkår.

I den aktuelle problematik om præstationssamfundet, som Erlend Loe så præcist tematiserer i bogen, er det nemt at fare vild i denne menneskelige kompleksitet.

De unge vokser op og får at vide, at 'alt er muligt', 'du kan blive, hvad du vil', og hvad det ellers hedder. Og de unge har en tilbøjelighed til at tro på det. Og lykkes det ikke, er det ens egen skyld.

Men det passer jo ikke. Alt er ikke muligt. Meget er muligt. Men endnu mere er det faktisk ikke.

På samme måde møder de unge en uendelig række af idealer, som holdes op foran dem. Det sker i skolen som lærings- og kompetencemål, i samfundet i øvrigt og i særdeleshed på de sociale medier.

Og skal man leve op til alle disse idealer, er det ikke så underligt, at de unge bukker under med en følelse af utilstrækkelighed, hvis ikke de ligefrem bliver syge.

I stedet for denne stræben efter idealer, bør vi måske i skolen og i samfundet i stedet tale om, hvad der har værdi. Hvad er vigtig viden? Hvad er væsentlige kundskaber? Og så i øvrigt forstå, at viden og kundskaber ikke har sin værdi i deres målbarhed men i det dannelsesbidrag, det giver til det enkelte menneske.

På samme måde i samfundet. I stedet for at gøre økonomisk fremgang og vækst til mål for samfundets indretning, bør vi vende tingene rigtigt og gøre økonomi til midlet til at skabe det gode samfund, som vi ønsker os med hinanden. Og her kan så den gode samtale så begynde. En samtale, der næsten forstummer i regneark og powerpoints.

Doppler slutter i citatet af med at ønske for sine børn, at de ikke bliver så kompetente som ham.

Med det mener han naturligvis, at han håber for sine børn, at de ikke som ham kommer til at halse efter idealer, der er sat udenfor dem selv for at kunne opfattes som kompetente, men i stedet forholder sig til, hvad der har værdi.

-O-

I er nu også på vej hjemmefra.

Som Doppler er jeres rejse ud i verden begyndt.

Jeg tænker ikke, at I sidder her, fordi I er væltet på cykel i de norske fjelde og har oplevet en uudgrundelig stilhed, der har kaldt jer til at flytte hjemmefra. Det ville alligevel være for skørt.

Men I har hver med jeres baggrund taget et skridt på en rejse i retning af at skabe jer et selvstændigt voksenliv. En rejse, der hverken begynder eller slutter med efterskolen, men hvor efterskolen forhåbentligt kan blive et vigtigt bidrag. Ikke kun i forhold til det, I måtte få med jer videre, men også ved at efterskolen forhåbentligt kan blive et meningsfuldt stykke levet liv.

Historien om Doppler lærer os, at den opgave, vi er sat i, har flere sider. Vi er sat i verden som mennesker. Dermed er opgaven eksistentiel. Men vi er også sat mellem andre. Dermed er opgaven dannelsesmæssig.

For dannelse er at kunne se sig selv som en del af sit samfund og sin tid – og koble til det.

Så dermed bliver efterskolens opgave også mangesidig.

På Efterskolen for Scenekunst er fokus ikke tests, læringsmål og kompetence. Derimod er fokus livsoplysning, folkelig oplysning og demokratisk dannelse.

Livsoplysning handler i høj grad om det eksistentielle perspektiv. Her er der ikke mange facitlister, men nok af ting at tale om. Poesien, litteraturen, filosofien, kunsten og meget andet byder sig i denne sammenhæng til som midler til at sætte denne samtale og fælles forundring i gang.

Den folkelige oplysning handler om alt det, vi kan vide om verden. Her er der også tale om et møde og netop et møde om et indhold.

Vi skal således ikke her forfølge læringsmål men derimod fordybe os i sagen. Alt sammen for at blive klogere på den verden, vi lever i.

Den demokratiske dannelse handler om det samfund, vi har med hinanden. Her er der naturligvis noget at vide: Hvad er det for et samfund, vi lever i? I Danmark, i Europa, i verden. Men der er også en masse at forholde sig til. Mange etiske og politiske spørgsmål, som åbner sig til åben og fælles drøftelse.

Og så er den demokratiske dannelse også en praktisk erfaring. At leve sammen med så mange mennesker på en efterskole bliver en øvebane i netop dette. Efterskolen er som et minisamfund med regler, gensidige ønsker og forventninger og skolekultur.

Efterskolen er således ikke Dopplers skov, som han flygter ud i for at komme væk fra menneskene. Det er tvært imod et minisamfund, hvor vi lever et liv med hinanden. Her skal vi mødes i åbenhed og respekt. Og vi skal tage ansvar for det fælles og for hinanden.

Og så skal vi lade uopnåelige idealer være netop det og i stedet mødes om det vigtige og virkelige.

Og her hos os skal du vide, er din værdi ikke ligger i din præstation eller kompetence, men i den du er!

Vi glæder os til at leve sammen med jer det kommende år på Efterskolen for Scenekunst.

Velkommen til skoleåret 2022/2023 på Efterskolen for Scenekunst.